

Nya insatser och lagar ska förändra gamla system

I november 2019 fyllde Barnkonventionen 30 år och 1 januari blir den som sagt svensk lag. Det finns många utmaningar och frågetecken kring hur lagen ska praktiseras och tolkas bland dem som arbetar med barn inte minst inom socialtjänsten. En viktig artikel i barnkonvention är *artikel 12 "Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör dem"*. Men hur gör man i praktiken för att leva upp till detta?

Unga ska ha makt och inflytande över samhällsutvecklingen. Den rätten är fastslagen i flera lagar, som kommunallagen, skollagen och socialtjänstlagen. Barn och ungas rättigheter finns också beskrivet i EU:s fördrag och artiklar. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen, som blir en del av svensk lagstiftning från 1 januari, ska barn upp till 18 år kunna göra sina röster hörda och bli informerade om beslut som gäller dem.

Myndigheten för ungdomar och civilsamhällesfrågor (MUCF) presenterade nyligen [en rapport](#) som bygger på intervjuer och tre enkätundersökningar. Rapporten slår fast att ungdomar är intresserade av samhällsfrågor och vill vara med och påverka, men att beslutsfattare varken lyssnar eller bryr sig om deras förslag och åsikter. De unga deltar sällan i beslutsprocesserna. De vet oftast inte vart de ska vända sig för eller hur de ska göra för att påverka. Många saknar tillit till politiker och kommunala tjänstepersoner.

Den senaste svenska demokratiutredningen föreslog att en sänkt rösträttsålder (till 16 år) bör införas på försök i utvalda kommuner. EU-parlamentet tog ett första steg genom att rekommendera att EU-länderna skulle enas om 16 års rösträttsålder i EU-valen. I Österrike är rösträttsåldern 16, likaså i lokalvalen i flera tyska delstater. I Norge har man

startat försök med sänkt rösträttsålder i vissa kommuner i de lokala valen. Erfarenheterna är genomgående goda. En klar erfarenhet från bland annat Norge är att 16 års rösträttsålder leder till ett högre valdeltagande även därefter.

I Sverige lever ca 500 000 barn och ungdomar med en förälder som har ett missbruk eller som mår psykiskt dåligt. Rädda Barnen beräknar att 200 000 barn lever i hem där det förekommer våld i Sverige. Det motsvarar var tionde barn. Det innebär att det i genomsnitt finns minst två elever i varje klass som tvingas uppleva våld i sitt hem och dessutom riskerar att själva utsättas för våld. Detta är förstås en oacceptabel situation.

Enligt Barnkonventionen har alla barn rätt till information och upplysning om sina rättigheter. Den ideella barnrättsorganisationen *Maskrosbarn*, som arbetar med att stödja barn vars föräldrar har ett missbruk, psykisk ohälsa eller utsätter dem för våld, har genom åren oförtrutet arbetat tillsammans med ungdomar för att öka barn och ungas delaktighet. Med denna erfarenhet i ryggen har man nu utvecklat ett antal verktyg som går att finna i *Barnrättsboxen*, vilken i dagarna kommer att nå socialtjänstkontor på landets barn- och ungdomsenheter.

Arbetet med de unga har stärkt insikten om att det saknas långsiktiga insatser för ungdomar som inte behöver bli placerade på heltid, men som behöver stöd och som periodvis behöver komma ifrån sitt hem. Detta har lett fram till att Maskrosbarn startat projektet *Mellanrummet* vars syfte är att utveckla nya stödinsatser som ligger mellan öppenvårdsinsatser och placering utanför det egna hemmet. Projektet drivs just nu som pilot i Umeå.

Vad innebär det då att anta ett genuint barnperspektiv i socialt arbete och hur behandlas barnperspektivet i det sociala arbetets praktik idag?

Socialtjänstens inriktning mot ett familje- eller

föräldrastödsperspektiv gör att föräldrarnas anspråk och förmåga inte sällan ställas i motsats till barns behov av skydd eller stöd. Ett tydligt familje- eller föräldraperspektiv som det svenska, leder i förlängningen till ett utredningsarbete som i allt väsentligt syftar till att nå samförstånd med barnets vårdnadshavare. Detta påverkar naturligtvis möjligheten att kartlägga det enskilda barnets behov. Den starka, juridiska rätten i Föräldrabalken till privatliv och familjeliv och föräldrars rätt att besluta i frågor som rör deras barn (se FB 6 kap § 11) ställs mot barnets rätt till skydd – föräldrarätten ställs mot barnperspektivet. Ett föräldraperspektiv eller vuxenperspektiv tycks alltså vara vägledande i utredningsarbetet. Framförallt allt är det föräldrars och experters (till exempel skola, förskola, hälsovård) konstruktioner av barnet som lyfts fram i barnavårdsutredningar och som ligger till grund för utredarens bedömning av barnets utsatthet. Barnets beskrivning av sin situation finns framförallt representerat i den mån den bekräftar, snarare än ifrågasätter, de vuxnas beskrivningar.

Maria Heimer vid statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, forskar om barns rättigheter, särskilt barns rätt att komma till tals. Hon leder ett forskningsprojekt om barns rätt till delaktighet inom socialtjänstens arbete med utsatta barn. [I forskningsrapporten](#) konstateras att barnets delaktighet i socialtjänstens arbete stadigt minskar alltifrån aktualisering och förhandsbedömning via utredningen fram till insatsen. Inför införlivandet av barnkonventionen i svensk lagstiftning talar resultaten här för ett perspektivskifte, där barns rätt till delaktighet tydligt prioriteras.

I den utredning av socialtjänstlagen, *Framtidens Socialtjänst*, som just nu pågår under ledning av **Margareta Winberg**, överväger man mot bakgrund av detta bland annat att föra in möjligheten för socialtjänsten att i en förhandsbedömning även träffa barn under 15 år, utan föräldrars samtycke. Annat som uppmärksammas är att barn i vårdnadstvister inte har rätt till

något egen juridiskt ombud och att barn inte heller har rätt att ta emot bistånd från socialtjänsten utan vårdnadshavares samtycke.

I de socialtjänstfabriker som skapats i vårt land i spåren av NPM (New Public Management) har helhetsperspektivet gått förlorat till förmån för stuprörstänkande och specialisering. Dokumentationssystemet BBIC, (Barns behov i centrum,) med sina manualer och vidhängande administration har i mångt och mycket lett fram till att tiden för fysiska möten med det enskilda barnet blir allt mindre. **Cecilia Grefve**, regeringens nationella samordnare för den sociala barn- och ungdomsvården, föreslog därför en oberoende utvärdering av BBIC. Det behövs fortsatta krafttag både lokalt och nationellt, en reform för att på sikt förändra den sociala barn- och ungdomsvården i grunden. Frågor att fördjupa sig i menade hon också [i sin slutrapport](#) var bland annat om barns och ungas ställning verkligen stärkts genom socialtjänstlagen, lagen om vård av unga och FN:s barnkonvention och om samarbetet mellan familj, vårdgivare och professionella har förbättrats? Hon såg också ett uppenbart behov av att verksamheterna måste bli mer sammanhållna för dem de är till för.

Barnrättsbyrån, som är en barnrättsorganisation som verkar för att barn och unga ska få rätt hjälp av samhället, kommer nu närmast tillsammans med Maskrosbarn och Child 10, som verkar mot exploatering av barn, att i en gemensam satsning utbilda socialsekreterare om barns delaktighet, skapa nätverk och se till att den nya lagen prövas genom att driva principiella barnrättsärenden i domstol i syfte att skapa prejudikat.

Någon ändring när det gäller möjligheten att beviljas asyl och uppehållstillstånd i Sverige för asylsökande barn och unga kommer dock inte att ske trots Barnkonventionens omvandling till lag. Förutsättningarna för uppehållstillstånd regleras i Utlänningslagen och den går fortsatt före barnets bästa.

Återstår alltså att konstatera att det är en lång väg att

vandra om införlivandet av Barnkonventionen som lag ska få någon reell effekt för barn och ungas möjligheter till deltagande och inflytande och då inte minst för de som aktualiseras inom socialtjänstens sociala barnavård.

Heléne Nellvik